

TARPTAUTINĖ KOMISIJA NACIŲ IR SOVIETINIO OKUPACINIŲ REŽIMŲ NUSIKALTIMAMS LIETUVOJE ĮVERTINTI

Nusikalstamos okupacinės politikos sistema- okupacinių, politinių, karinių, visuomeninių ir teisinių struktūrų vaidmuo ir kolaboravimas su jomis.

1. Lietuvos kariuomenės likvidavimas 1940 –1941 m.

IŠVADOS

(patvirtinta 2001 03 22)

- 1940-ųjų metų birželio 15-ąją okupuodama Lietuvą Maskva siekė, kad nebūtų pasipriešinta ginklu. Lietuvos vyriausybė nesiėmė jokių priemonių rengtis ginkluotam pasipriešinimui, nors apie grėšiančią sovietų okupaciją buvo informuota. Kariuomenė negavo įsakymo priešintis. Lietuvos vyriausybei priėmus SSRS ultimatumą, buvo įgyvendinta svarbiausioji Kremliaus plano dalis prijungiant Lietuvą prie SSRS. Nors toliau formaliai galiojo Lietuvos Konstitucija, Lietuvos kariuomenės generalitetas taip pat neorganizavo pasipriešinimo ir vykdė naujos Sovietų Sąjungos paskirtos marionetinės politinės vadovybės nurodymus.
- Po Lietuvos okupacijos Sovietų Sąjungos karinių struktūrų vaidmuo pirmiausia pasireiškė neutralizuojant ir vėliau likviduojant Lietuvos kariuomenę.
- Lietuvos kariuomenė buvo likviduojama etapais:
 - nuo okupacijos pradžios iki 1940 m. rugpjūčio pabaigos Lietuvos kariuomenę siekta neutralizuoti.
 - nuo 1940 m. rugpjūčio mėnesio iki gruodžio mėnesio pabaigos Lietuvos kariuomenės likvidacija vyko inkorporuojant ją į Raudonosios armijos sudėtį ir performuojant į 29-ąjį šaulių teritorinį korpusą. 1940 m. rugpjūčio 14 d. VKP(b) CK Politiniam biurui priėmus nutarimą dėl okupuotų Baltijos valstybių kariuomenių pertvarkymo, Lietuvos kariuomenė buvo reorganizuota į 29-ojo šaulių teritorinį korpusą, kuris išliko iki karo pradžios.
- 1940 m. birželio 15 –rugpjūčio 30 d. vykdomų pertvarkymų paskirtis – neutralizuoti kariuomenę, siekiant išvengti stichiško ginkluoto pasipriešinimo. Kariuomenės neutralizavimo kontekste svarbiausiais veiksniais tapo:
 - karininkų, pirmiausia generaliteto, įtakojimas demoralizuojant ir taip siekiant, kad ji vykdytų naujos politinės vadovybės neteisėtus įsakymus ir Raudonosios Armijos vadovybės nurodymus;
 - masinis aukštųjų vadų paleidimas iš tarnybos, vėliau šį procesą išplėtus ir į žemesnes grandis, ir lygiagrečiai vykdoma vadų kaita;
 - politinės kontrolės įvedimas kariuomenėje, įsteigus politinių vadovų instituciją;
 - karininkų ir kareivių suėmimai.
- Išskirtinę reikšmę turėjo moralinė prievarta. Asmenys pažeisdami galiojusią priesaiką Lietuvos valstybei turėjo politiškai išsipareigoti Sovietų Sąjungos paskirtai marionetinei vyriausybei. Paskelbus karininkų, liktinių puskarininkų ir civilių tarnautojų atestaciją, kiekvienas jų buvo priverstas parašu patvirtinti esąs atsidavęs naujosios liaudies vyriausybės siekimų vykdymui. 1941 m. vasario 23 d. likę tarnauti Raudonojoje Armijoje buvę Lietuvos kariuomenės karininkai ir kareiviai priėmė Sovietų Sąjungos Raudonosios Armijos karinę priesaiką.
- Buvusių Lietuvos kariuomenės karių kontrolei ir “valymui” vykdyti buvo suformuotos politinės-represinės struktūros: korpuso ir divizijų NKVD ypatingieji skyriai, karo prokuratūros ir teismai,

politinės valdybos ir skyriai su jų atstovais – politiniais vadovais. Papildomai prie to vadams kontroliuoti įsteigtas karinių komisarių institutas, o vadų pavaduotojais paskirti kadriniai Raudonosios armijos karininkai. Kontrolė buvo paremta komunistinės ideologijos diegimu kariams. 1941 m. pradžioje į NKVD ir politinių skyrių sudaromus nepatikimų sąrašus pateko beveik 3 tūkst. kareivių, puskarininkių ir karininkų.

7. 1941 m. gegužės mėn. pradėta rengtis 29-ojo teritorinio korpuso likvidavimui. Patekę į NKVD ir politinių skyrių sudarytus nepatikimų karių sąrašus, 1941 m. birželio 14-18 d. vykdytos deportacijos metu buvo suimti ir išvežti į Rusijos lagerius.

8. Kilus karui, korpusui buvo įsakyta atsitraukti į Rusiją. Lietuviai kariai, siekdami likti Lietuvoje, sukilo. Į Rusiją atsitraukė tik 1,5 tūkst. korpuso karių ir Raudonosios armijos vadovybė buvo priversta korpusą likviduoti. Likę Raudonosios Armijos žinioje buvusio korpuso kariai išskirstyti po įvairius dalinius, o vėliau išsiųsti į Raudonosios Armijos 16 –ąją lietuvišką šaulių diviziją. Korpuso atsiskyrimo nuo Raudonosios Armijos metu žuvo ne mažiau 120 lietuvių karių.

9. Lietuvoje pasilikusi didžioji korpuso dalis susiorganizavo į junginį Vilniuje. 1941 m. liepos pabaigoje vokiečių nurodymu iš jo buvo suformuoti lietuvių savisaugos batalionai, o likusieji kariai paleisti.

10. Vakarų Europos šalių pavyzdžiu organizuota Lietuvos kariuomenė buvo materialiai ir moraliai sužlugdyta ir sunaikinta įtraukiant ją į totalitariniais principais organizuotos sovietinės armijos sudėtį.

Pirmosios sovietinės okupacijos padariniai Lietuvos kariuomenei:

Lietuvos kariuomenė 1940 m. birželio 1 d. turėjusi 28 005 tūkst. žm., iš jų 1728 karininkus, buvo likviduota. Tarnybai Raudonosios Armijos 29-ame teritoriniame korpuse palikta apie 12 tūkst. kareivių ir karininkų. Į lagerius ir kalėjimus buvo išvežta 414 karininkų (neskaitant į atsargą išėjusių karininkų iki Lietuvos nepriklausomybės netekimo), iš jų 195 žuvo. Įskaitant žuvusius ir nužudytus karininkus Vokietijos-SSRS karo pradžioje (24 karininkai), žuvusiųjų karininkų skaičius ne mažesnis, nei 220 žmonių.

Komisijos pirmininkas

Emanuelis Zingeris

Vykduojantis direktorius

Ronaldas Račinskas